

Europese Grondwet:

fundament voor de wapenindustrie

Campagne tegen Wapenhandel

Martin Broek en Wendela de Vries

mei 2005

‘Europese Grondwet; fundament voor de wapenindustrie,’ is het eerste rapport uit een serie van drie. De volgende twee rapporten:

- Europese Grondwet: defensieagentschap en militair onderzoek; en
 - Europese Grondwet: wapenlobby in Brussel,
- verschijnen later deze maand. De publicaties zijn mogelijk gemaakt door een subsidie van de Referendumcommissie.

Deze brochures vormen een bijdrage aan de discussie over de Europese Grondwet waarover op 1 juni 2005 een referendum wordt gehouden. Wij willen argumenten aandragen om een NEE tegen deze grondwet te onderbouwen. Niet uit xenofobe en nationalistische overwegingen, maar omdat de Europese politiek beter kan en moet worden vormgegeven.

Redactie: Kees Kalkman (VD AMOK), Frank Slijper, Tanja IJzer
Vormgeving: Marlou Ruijter
Drukkerij: Ton Mittelmeijer
Datum: mei 2005

Europese Grondwet:

fundament voor de wapenindustrie

Sinds enkele jaren ontwikkelt de Europese Unie razendsnel een gezamenlijk buitenlands, defensie- en veiligheidsbeleid. De EU sloot recentelijk overeenkomsten af op het gebied van de gewenste bewapeningscapaciteit, over de politieke en militaire strategie, het opzetten van gezamenlijke commandostructuren en een Europees bewapeningsagentschap. Het Institute for Security Studies (ISS, de veiligheidsdenktank voor de EU) stelt dan ook dat de EU een forse stap heeft gezet in de richting van uitbreiding van Europese wapenprogramma's¹ - onder andere als gevolg van het voorbereidende werk rond de grondwet. Veel voorstanders van de Europese Grondwet ontkennen deze ontwikkelingen en maken daarmee een volwassen discussie over de militaire paragrafen in de Grondwet onmogelijk.

Dat was te verwachten. Het valt immers te betwijfelen of de inwoners van Europa wel een dergelijke politieke koers van de EU willen. Opiniepeilingen hebben aangetoond dat de meerderheid van de Europese burgers tegen de oorlog in Irak was en de voorkeur gaf aan andere methoden om Saddam Hoessein en de mogelijke aanwezigheid van massavernietigingswapens aan te pakken. Dat er niet meer protest is tegen de ontwikkeling van een militaire EU, heeft waarschijnlijk meer te maken met het feit dat deze ontwikkelingen bij velen onbekend zijn, dan met de opinie van de Europese bevolkingen.

De Grondwet

In juridische zin is de Europese Grondwet een verdrag tussen soevereine staten, net zoals andere Europese verdragen en de tekst is voor het grootste deel samengesteld uit al bestaande verdragsteksten. De Grondwet bevat ook nieuwe elementen, zeker op het gebied van buitenlands beleid en defensie. Door het een Grondwet te noemen is het psychologische effect van dit verdrag groter dan van 'normale' verdragen. Aangezien de Grondwet later moeilijk veranderd kan worden (alleen bij een unaniem besluit van de 25 lidstaten) moet ze met de grootst mogelijke zorgvuldigheid bekeken worden. De Grondwet bepaalt immers de buitenlandse en veiligheidspolitiek voor de komende jaren.

In de Grondwet zijn speciale bepalingen opgenomen voor een gezamenlijke buitenlandse en veiligheidspolitiek: "De Europese Raad bepaalt wat de strategische belangen van de Unie zijn en stelt de doelstellingen van haar gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid vast." (art. I-40.2)² Al enige jaren bestond binnen de EU overeenstemming over vredeshandhaving en conflictpreventie. De Grondwet voegt daar een taak aan toe, namelijk "versterking van de internationale veiligheid." Terwijl vredeshandhaving en conflictpreventie te maken hebben met lopende en potentiële conflicten, kan deze derde taak ook betekenen

Veel voorstanders ontkennen deze ontwikkelingen en maken daarmee een volwassen discussie over de militaire paragrafen in de Grondwet onmogelijk.

Aangezien de Grondwet later moeilijk veranderd kan worden moet ze met zorg bekeken worden. Als deze Grondwet wordt aangenomen dan bepaalt ze de buitenlandse en veiligheidspolitiek voor de komende jaren.

De EU kan zelf een oorlog of militaire interventie starten als dit in haar belang is. De formulering “overeenkomstig de beginselen van het handvest van de Verenigde Naties” laat bovendien ruimte open voor militaire operaties buiten de VN om.

dat de Unie zelf een oorlog of militaire interventie begint als dat in haar belang is. Zo zal de Unie “een operationeel vermogen [krijgen] dat op civiele en militaire middelen steunt. De Unie kan daarvan gebruik maken voor missies buiten het grondgebied van de Unie met het oog op vredeshandhaving, conflictpreventie en versterking van de internationale veiligheid overeenkomstig de beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties. De uitvoering van deze taken berust op de door de lidstaten beschikbaar gestelde vermogens.” (art. I-41.1) De formulering “overeenkomstig de beginselen van het handvest van de Verenigde Naties” betekent niet dat een VN-mandaat noodzakelijk is. Dit laat ruimte voor militaire operaties buiten de VN om.

De Grondwet stelt dat militaire acties alleen zullen worden ondernomen als de Europese Raad dit eenstemmig beslist. Dit is allerm minst geruststellend, want hierop is namelijk een uitzondering mogelijk. Landen die tegenstander zijn van ingrijpen kunnen zich onthouden van stemming. Het spreekt vanzelf dat als de grote landen op willen treden, zij er bij tegenstanders op aan zullen dringen niet tegen te stemmen maar zich te onthouden van stemming. Bovendien kan de EU beslissen een groep landen “waarvan de militaire vermogens voldoen aan strengere criteria en die terzake verdergaande verbintenissen zijn aangegaan met het oog op de uitvoering van de meest veeleisende taken,” (art. I-41.6) de vrijheid van handelen geven namens de EU. In beide gevallen kan een kleinere groep landen (een kopgroep) onder de vlag van de EU een militaire operatie uitvoeren.

Democratisch tekort

De rol van het Europees Parlement is zeer beperkt. Dat heeft alleen het recht om te weten wat er in grote lijnen gaande is: “Het Europees Parlement wordt regelmatig geraadpleegd over de voornaamste aspecten en de fundamentele keuzen op het gebied van het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid. Het wordt geïnformeerd over de ontwikkeling daarvan.” (I-41.8) Het heeft geen macht, aangezien het niet beschikt over besluitvormende bevoegdheden op dit terrein. Op zijn best heeft het indirecte invloed: “De minister van Buitenlandse Zaken van de Unie raadpleegt het Europees Parlement en verstrekt het Europees Parlement informatie (...). Hij ziet erop toe dat de opvattingen van het Europees Parlement naar behoren in aanmerking worden genomen.” (art. III-304.1) Het Europees Parlement heeft in de praktijk dus niets te zeggen. De enige mogelijkheid voor democratische zeggenschap over beslissingen van de Europese Raad aangaande het defensie- en buitenlands beleid loopt via de nationale parlementen. Deze zullen, zeker bij zaken die snel beslist worden, niet genoeg informatie hebben vanwege de afstand van Brussel tot de nationale parlementen en burgers. Een comité van de West Europese Unie (voorheen dé Europese militaire organisatie), dat rapporteerde over de mogelijkheden van nationale parlementen om internationale inzet van troepen te controleren concludeerde in 2002 dat zij hierin totaal geen rol speelden³.

De rol van het Europese Parlement is zeer beperkt. Het Parlement heeft alleen recht om te weten wat er in grote lijnen gaande is.

Een veilig Europa voor een betere wereld

Volgens de Europese Grondwet bepaalt “De Europese Raad (...) wat de strategische belangen van de Unie zijn en stelt zij de doelstellingen van haar gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid vast. De Raad geeft invulling aan dit beleid binnen de door de Europese Raad vastgestelde strategische beleidslijnen (...).” (art. I-40.2) De hier genoemde strategische beleidslijnen zijn in december 2003 vastgesteld in een Europese Veiligheids Strategie (EVS) onder de hoopvolle titel “Een veilig Europa voor een betere wereld” en door de Europese Raad aangenomen⁴. De veiligheidsstrategie geldt momenteel als het beleidsbepalende EU-document op dit terrein.

Dreigingen en conflictbronnen

De EVS gaat er vanuit dat de Europese Unie van 25 lidstaten, goed voor een kwart van het wereldwijde Bruto Nationaal Product (BNP), zich bezig moet houden met dreigingen overal ter wereld. De vijf voornaamste bedreigingen zijn volgens de EVS: terrorisme, verspreiding van massavernietigingswapens, regionale conflicten, falende staten en georganiseerde misdaad.

Daarnaast worden in de EVS ook bedreigingen van de veiligheid van geheel andere aard genoemd. “Handels- en investeringsstromen, de ontwikkeling van de technologie en de verspreiding van de democratie hebben veel mensen meer vrijheid en welvaart gebracht. Anderen beoordelen globalisering als een oorzaak voor frustratie en onrechtvaardigheid.” De reden voor deze deze onrechtvaardigheid en frustratie is volgens de EVS: “politieke problemen en gewelddadige conflicten,” in de Derde Wereld. Dit mag gedeeltelijk waar zijn, maar onrechtvaardige globalisering heeft ook te maken met de politiek van bijvoorbeeld de Wereld Handels Organisatie (WTO) en de Europese Unie en niet uitsluitend met de falende politiek in de betreffende landen. Daarover rept de EVS met geen woord.

Het document gaat ook in op klimaatverandering en schaarste als veiligheidsprobleem: “Strijd om natuurlijke grondstoffen – zoals water – die versterkt zal worden door de stijging van de temperatuur die de meeste wetenschappers voor de komende decennia voorspellen, is weliswaar geen bedreiging in de normale strategische zin van het woord, maar zal in een aantal regio’s van de wereld waarschijnlijk wel leiden tot verdere onrust en migratie.” Dit laat open of de klimaatverandering zelf of de onrust en migratiestromen de bedreiging voor de veiligheid vormen, maar suggereert het tweede. De visie op veiligheid wordt door de EVS wel verbreed door het milieu en onrechtvaardige globalisering te noemen, maar hieraan worden verder geen consequenties verboden.

De EVS serveert een gevarieerd menu van dreigingsscenario’s en komt met “verschillende instrumenten” om de moderne bedreigingen van de veiligheid te lijf te gaan, waaronder diplomatieke en juridische middelen, maar in de uitwerking blijkt de nadruk te liggen op de militaire instrumenten. De EVS noemt effectieve internationale militaire samenwerking en benadrukt dat de EU klaar moet staan om vroegtijdig in te grijpen met een snelle en indien nodig “robuuste” interventie-

Een Veilig Europa behandelt de Europese veiligheids-situatie, omschrijft de strategische doelen van Europa en is de tekst die uitvoeriger ingaat op de veiligheidsparagrafen in de Europese Grondwet en naast de Grondwet gelezen moet worden. De tekst wordt in de Grondwet genoemd als uitgangspunt voor veiligheidsbeleid.

In de uitwerking ervan blijken het toch voor de militaire instrumenten te zijn waarop de nadruk ligt.

Om al deze taken uit te kunnen voeren is een uitbreiding van de militaire middelen noodzakelijk, zo stellen de 25 lidstaten in de Europese Veiligheids Strategie.

Voor het eerst in de geschiedenis van de Europese Unie is besloten dat er een gezamenlijke ondersteuning van de wapenindustrie wordt opgezet.

Voor zwaarbewapende en snelle interventies moet minder aan troepen en meer aan hightech wapens besteed worden

Het debat over Europese militaire bestedingen draait om de financiële en technologie kloof die er bestaat tussen de VS en Europa, niet om een wenselijke koers voor de Europese veiligheidspolitiek.

macht. Hiermee wordt de deur naar een breed scala aan militaire operaties geopend. Ook al is een “op internationale rechtsregels gebaseerd Europa” het doel, er wordt – net als in de Europese Grondwet - niet gesteld dat een VN-mandaat daarvoor noodzakelijk is.

De bewapening

Om alle taken uit te kunnen voeren is een uitbreiding van de militaire middelen noodzakelijk, zo stellen de lidstaten in de Europese Veiligheids Strategie. Dat is ook opgenomen in de Grondwet maar in verhullende en onduidelijke taal: “De lidstaten verbinden zich ertoe hun militaire vermogens geleidelijk te verbeteren.” (art. I-41.3).

De Grondwet regelt de oprichting van een Europees Defensieagentschap (EDA). De taken die dat krijgt maken meer duidelijk over de richting die Europa op wil gaan. Het is EDA die: “de operationele behoeften bepaalt, maatregelen bevordert om in die behoeften te voorzien, bijdraagt tot de vaststelling en, in voorkomend geval, tot de uitvoering van alle nuttige maatregelen om de industriële en technologische basis van de defensiesector te versterken, deelneemt aan het bepalen van een Europees beleid inzake vermogens en bewapening, en de Raad bijstaat om de verbetering van de militaire vermogens te evalueren.”(art I-41.3) Voor het eerst in de geschiedenis van de Europese Unie is besloten dat er een gezamenlijke ondersteuning van de wapenindustrie wordt opgezet. Er zijn in het verleden weliswaar verschillende gelijksoortige initiatieven geweest, maar deze vormden geen integraal onderdeel van de EU. Het agentschap zal niet alleen met de Grondwet in de hand de Europese defensiebehoeften harmoniseren op basis van de militaire taken zoals die in de Grondwet gesteld zijn, maar ook werken aan het wegnemen van beperkingen voor de Europese defensie-industrie. Tot haar taken behoort onder andere het stroomlijnen van wapenexportregels.⁵

Tweede militaire macht

In Europa wordt 160 miljard euro aan defensie uitgegeven. De gezamenlijke EU-legers beschikken over 1,6 miljoen militairen. Daarmee is de EU de tweede militaire macht in de wereld na de Verenigde Staten. De Verenigde Staten beschikken over een militair budget van 330 miljard euro en eveneens 1,6 miljoen militairen. De Verenigde Staten besteden relatief veel meer geld aan de aanschaf van wapens dan aan de salarissen van militairen.⁶

Voor zwaarbewapende en snelle interventies moet dit bestedingspatroon ook in de EU gevolgd worden. Minder troepen en meer hightech wapens is het motto. Het Institute for Security Studies, ISS, denktank op het gebied van Europese veiligheid heeft berekend dat hiervoor tenminste 42 miljard euro nodig is. Het instituut laat er geen misverstand over bestaan dat dit slechts een eerste stap is.⁷ Een deel hiervan moeten betaald worden door meer efficiency en gerichtere bestedingen van defensiebudgetten van de Europese lidstaten. Militaire analisten⁸ en de EVS stellen echter nadrukkelijk dat er voor snelle interventies ook meer

financiële middelen aan defensie moeten worden toegekend door de Europese landen.

Investerings noodzakelijk?

Hierbij wordt uitgegaan van een interventieleger, zoals bepleit in de EVS. Volgens het ISS zal dit leger vijf taken hebben: 1) grootscheepse vredesoperaties; 2) groot-schalige humanitaire interventie; 3) regionale oorlogsvoering om Europese belangen te verdedigen; 4) voorkomen van een aanval met massavernietigingswapens en 5) territoriale verdediging. Voor het uitvoeren van al deze taken is een uitbreiding van de Europese militaire capaciteit noodzakelijk, maar de vraag of Europa zich wel op dit hele militaire pakket moet richten, ontbreekt vrijwel volledig in het huidige debat over toekomstige militaire planning⁹. Het debat daarover draait om een financiële en technologische kloof tussen de VS en Europa, niet om een wenselijke koers voor de Europese veiligheidspolitiek.

Het is overigens de vraag of die technologiekloof wel bestaat. Een omvangrijke Amerikaanse studie stelt: "De kloof gaat meer over financiële middelen dan over technologie. (...) Hun speeltjes glimmen minder dan de onze, maar zijn perfect inzetbaar."¹⁰

Kosten

Het is natuurlijk onmiskenbaar dat de VS veel meer uitgeven aan defensie dan Europa. Maar een ander perspectief is ook mogelijk. De VS produceren 50% van alle lucht- en ruimtevaartproducten en de EU-lidstaten 33% (het grootste deel van de wapenproductie betreft lucht- en ruimtevaart). Dat betekent dat slechts 17% wordt geproduceerd door de rest van de wereld, inclusief Brazilië, China, India, Japan, Rusland en Zuid-Korea. Kortom, de echte kloof is die tussen de Westerse wereld en de rest. De VS maken indruk op een groot deel van de Europese leiders, maar de vraag is gerechtvaardigd waarom de VS een militair budget hebben dat bijna zo groot is als dat van de rest van de wereld samen. Hoewel de Verenigde Staten fors bezuinigen op de overheidsuitgaven wordt het land - mede door deze uitgaven - geconfronteerd met een enorm begrotingstekort. Het VS defensiebudget ten voorbeeld stellen aan Europa is alleen daarom al onverantwoord.

Er is ook een moreel veel in te brengen tegen de enorme militaire uitgaven terwijl elders mensen sterven vanwege een gebrek aan schoon drinkwater, voedsel en voldoende gezondheidszorg. De totale kosten van de Millennium Ontwikkelings Doelstellingen – het programma van de VN om extreme armoede uit te roeien – in elf jaar zijn lager dan de militaire uitgaven in één jaar.¹¹ De ontwikkelingsorganisatie van de VN (UNDP) stelt dat deze doelstellingen niet gehaald zullen worden als de bewapeningsuitgaven niet worden verlaagd. Dat is een kloof die veel dringender gedicht moet worden. Hierdoor wordt de veiligheid van veel meer mensen vergroot. De huidige uitgaven voor wapens en soldaten zijn een uiting van een beperkte visie op veiligheid die vooral gericht is op militaire dominantie. De huidige hoogte van de militaire uitgaven is daarom – om het maar eens duidelijk te zeggen – misdadig.¹²

De kloof tussen de VS en de Unie gaat meer over financiële middelen dan over technologie. (...) Hun speeltjes glimmen minder dan de onze, maar zijn perfect inzetbaar.

De totale kosten van de Millennium Ontwikkelings Doelstellingen – het programma van de VN om extreme armoede uit te roeien – in elf jaar zijn lager dan de militaire uitgaven in één jaar.

Opmerkelijk is dat ook vanuit 'progressieve' kringen de roep klinkt om de Europese militaire uitgaven te verhogen, met als politiek argument dat de exclusieve positie van de VS als supermacht moet worden aangetast.

Europese defensie-industrie

De roep om de kloof tussen de budgetten van de VS en Europa te dichten klinkt sinds halverwege de jaren negentig ook vanuit de Europese defensie-industrie. De industrie wordt daarbij bijgestaan door Brusselse bestuurders. Guy Crauser, destijds Europees Commissaris voor industriebeleid, stelde bijvoorbeeld: "(...) het is nu tijd om de Europese industrie te steunen bij het vergroten van zijn concurrentiepositie. Als er geen krachtige politieke beslissingen worden genomen, dan zal ze niet de drievoudige druk kunnen weerstaan van bezuinigingen op militaire budgetten, toegenomen concurrentie uit de VS en andere landen, en de nationale hoofdsteden die zich verzetten tegen integratie."¹³ Ook andere commissarissen namen het voor de industrie op. De visies die gedurende de jaren negentig ontwikkeld zijn vormen de achtergrond voor de Grondwet en de EVS.

De grootste 10 wapenfabrikanten

1993			2003		
Bedrijf	Omzet uit militaire productie	% van totale omzet	Bedrijf	Omzet uit militaire productie	% van totale omzet
1 Lockheed Corp.	10.195	78	Lockheed Martin	30.097	94,6
2 McDonnell Douglas Corp.	9.052	62,5	Boeing	22.033	54,2
3 GM Hughes Electronics	6.600	48,9	Northrop Grumman	18.700	71,4
4 Martin Marietta Corp.	6.320	67	BAE Systems	17.159	76,7
5 British Aerospace plc	5.863	36,8	Raytheon	16.896	93,3
6 Raytheon Co.	4.700	51,1	General Dynamics	12.782	76,9
7 Northrop	4.532	89,5	Thales	8.476	63,7
8 Boeing Co.	4.407	17,3	EADS	8.037	21,3
9 Thomson Group	4.072	35,6	Finmeccanica	5.900	54,3
10 United Technologies	4.000	19,3	United Technologies	5.300	17,1
	59.741			145.380	

Bron: *Defense News top 100, 1993, 1997, and 2003. Europese bedrijven in vet. Bedragen in miljoenen dollars*

Drie giganten

Mede als gevolg van de nadruk op het versterken van de Europese defensie-industrie zijn drie Europese wapengiganten ontstaan: BAE Systems, EADS en Thales. Dat ging niet zonder slag of stoot, maar de resultaten zijn onmiskenbaar.

De twee grootste Europese defensiebedrijven hadden in 1993 een omzet uit militaire productie van 9,9 miljard dollar. In 2003 was dit bijna verdrievoudigd en bevonden zich vier Europese bedrijven tussen de tien grootste wapenfabrikanten in de wereld. (zie tabel).

De Europese militaire lucht- en ruimtevaart en elektronica-industrie hebben in de afgelopen jaren aan kracht gewonnen. Ze zijn daarbij geholpen door de politiek; er zijn nieuwe organisaties opgezet, overeenkomsten gesloten en bestaande overeenkomsten versterkt.

Europese wapens

In 1996 werd de Europese Organisatie voor Gezamenlijke Aankoop van Wapens, (OCCAR, Organisation Conjoint de Cooperation en matière d'Armement) opgezet door Duitsland, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk.¹⁴ Later traden ook België en Spanje toe.¹⁵ Door binnen het kader van OCCAR gezamenlijk grootscheepse wapenaankopen te organiseren, kan de industrie meer, langer en concurrerender produceren. Het grootste succes tot dusverre is de productie van een militair transportvliegtuig (de airbus A400M). In de VS bleef dit niet onopgemerkt. Het gerenommeerde luchtvaarttijdschrift *Aviation Week & Space Technology* schreef: "De markt voor militair transport is sterk veranderd in 2003. Decennia lang was de bijdrage van Europese landen aan militair transport slechts symbolisch. Echter in mei ondertekende OCCAR een definitief contract voor de aanschaf van de militaire Airbus A400M waarmee de productie kon worden gestart."¹⁶ Europese bestellingen voor dit vliegtuig zijn voldoende om de door het ISS geconstateerde gaten in luchttransportcapaciteit te dichten. De eerste exemplaren zullen aan Frankrijk en Turkije geleverd worden.¹⁷ Daar zal het niet bij blijven. Ook klanten buiten Europa hebben al interesse getoond, zoals Maleisië en Zuid-Afrika.¹⁸

In 2000 kwamen Duitsland, Frankrijk, Italië, Spanje, Zweden en het Verenigd Koninkrijk overeen wapenproductie te harmoniseren, exportprocedures te vereenvoudigen en defensie-industriële samenwerking in de deelnemende landen te versterken.¹⁹ Hiervoor werd door deze landen een zogenaamd Framework Agreement afgesloten. Dat heeft tot gevolg dat de controle op wapenexporten af zal nemen aangezien sommige van de deelnemers minder streng zijn dan andere. De export kan dan plaatsvinden vanuit het land dat de minste restricties oplegt. Ook wordt een geheime lijst samengesteld met landen waarvoor de wapenexportcontrole op gezamenlijk geproduceerde wapens wordt afgeschaft. De geheimhouding van gegevens is een stap achteruit, nu de openbaarheid rond wapenexporten in Europa de afgelopen jaren juist is toegenomen.²⁰

Het Framework Agreement heeft grote effecten. Het wordt gebruikt als Europees model voor samenwerking binnen de defensie-industrie zoals tussen Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden)²¹ en tussen Europese landen en de Verenigde Staten.²² Zo wordt de Europese controle op wapenexporten geleidelijk ondergraven. Dit Framework Agreement wordt verder versterkt door het op te nemen als onderdeel van EDA en daarmee de reikwijdte van de overeenkomst uit te breiden naar de gehele EU.²³

Dat heeft tot gevolg dat de controle op wapenexporten af zal nemen. Ook wordt een geheime lijst samengesteld met landen waarvoor de wapenexportcontrole op gezamenlijk geproduceerde wapens wordt afgeschaft.

Wapenexportcontrole

Dit toont aan dat men een soepele industriële samenwerking belangrijker vindt dan de Gedragscode van de Europese Unie.

De geïnternationaliseerde wapenproductie is moeilijk te controleren. NGO's zijn dan ook bang dat de Europese samenwerking binnen de industrie zal leiden tot een neerwaartse spiraal voor wapenexportcontroles. In 1998 nam de EU de Europese Gedragscode Wapenuitvoer aan,²⁴ die door alle Europese lidstaten wordt gebruikt om wapenexporten te controleren. Deze is echter niet bindend, maar is slechts een toetssteen voor een ethische wapenexportpolitiek met ijkpunten op het gebied van mensenrechten, internationale spanningen, naleving van de internationale rechtsorde, en armoede en wapenuitgaven. Het ene land volgt de code strikter dan de ander. Die verschillen in interpretatie zijn belangrijk. Als Nederland componenten levert aan een EU-land dat deze onderdelen assembleert in een groter wapensysteem dan kan dit laatste land ze exporteren naar een land waarvoor Nederland normaal gesproken geen vergunning zou verlenen. Nederland beroept zich dan op de gezamenlijke Europese gedragscode en kan de verantwoordelijkheid ervoor afschuiven. Amnesty International heeft een groot aantal voorbeelden beschreven van wapens die zo in verkeerde handen terecht komen.²⁵ Ook aan de VS geleverde wapenonderdelen komen op deze manier terecht in dubieuze landen. Dit gat in de wapenexportcontrole van verschillende EU-landen toont aan dat men een soepele industriële samenwerking belangrijker vindt dan het strikt interpreteren van de Gedragscode van de Europese Unie.²⁶

De bepaling dat de handelsstromen niet belemmerd mogen worden heeft voor Nederland een groot voordeel. De Nederlandse economie is gericht op export en doorvoer van producten. Onder deze producten zitten ook veel wapens die de Nederlandse lucht- en zeehavens passeren.

Waar is de gedragscode?

Terwijl wapenproductie wel in de EU-Grondwet is opgenomen, ontbreekt wapenexportcontrole in deze Grondwet. Wie in de Grondwet zoekt naar 'ontwapening' komt dit maar één keer tegen; in de vorm van preventieve oorlog tegen massavernietigingswapens. Artikel I-41-3 stelt: "De (...) missies, waarbij de Unie civiele en militaire middelen kan inzetten, omvatten gezamenlijke ontwapeningsacties (...). Al deze taken kunnen bijdragen tot de strijd tegen het terrorisme, ook door middel van steun aan derde landen om het terrorisme op hun grondgebied te bestrijden." Dit scenario doet sterk denken aan de oorlog tegen Irak en wekt de indruk dat Europa kiest voor preventieve oorlogsvoering.

De Gedragscode Wapenuitvoer wordt nergens in de EU-Grondwet genoemd. Sterker nog, in artikel III-436 wordt gesteld dat de landen van de Europese Unie hun wapenexportbeleid volledig zelf mogen bepalen. Dit artikel is een zogenaamde veiligheidsuitzondering (die ook voorkomt in bijvoorbeeld de WTO-verdragen). Landen mogen zelf bepalen wat ze noodzakelijk vinden om hun nationale defensie-industrie te beschermen, zolang dit het vrije handelsverkeer niet belemmert. Artikel III-436 zal alleen gebruikt worden als een EU-lidstaat dit noodzakelijk vindt om nationale belangen te verdedigen. Het artikel bepaalt dat landen vrij zijn om hun nationale defensie-industrie te steunen, terwijl industriële steun voor andere sectoren wegens concurrentievervalsing is verboden. Via het Europees defensieagentschap zal ook de Unie als geheel gebruik gaan maken van de mogelijkheid de defensie-industrie te steunen.

De bepaling dat de handelsstromen niet belemmerd mogen worden heeft vooral voor Nederland als handelsland een groot voordeel. De Nederlandse economie is gericht op export en doorvoer van producten. Onder deze producten zitten ook veel wapens die de Nederlandse lucht- en zeehavens passeren. Structurele controle hierop werd door de Nederlandse regering afgewezen met een beroep op internationaal geldende richtlijnen, waarmee de veiligheidsuitzondering zal zijn bedoeld. Zo is de veiligheidsuitzondering een tweesnijdend zwaard; de defensie-industrie wordt op grond hiervan gesteund, terwijl structurele controles op doorvoer worden uitgesloten.

Het zou geruststellender zijn geweest als de EU zijn wapenexportbeleid ook in de Grondwet had opgenomen. Nu is wel het Europees bewapeningsagentschap genoemd, maar wapenexportcontrole niet. Bovendien gaat de beschreven veiligheidspolitiek uit van een beperkte visie op veiligheid, beperkt tot militaire operaties en capaciteiten. Deze Grondwet geeft het signaal af naar de rest van de wereld dat Europa zich ontwikkelt tot een militaire grootmacht.²⁷ Met deze Grondwet kiest Europa voor meer militaire capaciteit en mogelijkheden voor oorlogsvoering in de hele wereld.

Het zou geruststellender zijn geweest als de EU zijn wapenexportcontrole ook in de Grondwet had opgenomen. Nu is wel het Europees wapenagentschap genoemd, maar wapenexportcontrole niet.

Noten

¹ Timo Behr and Albane Siwiecki, Burkard Schmitt (red.), 'EU enlargement and armaments. Defence industries and markets of the Visegrad countries, EU Institute for Security Studies,' Occasional Paper 54 - september 2004, p. 47.

² Aangezien de tekst van de grondwet sinds kort voor iedereen voorhanden is, volstaan wij met het noemen van de betreffende artikelen in de tekst.

³ "Nationale parlementen hebben geen directe toegang tot informatie over de kosten van en inzet voor militaire operaties, zo stelde de Raad van de WEU. Mr Eyskens (Rapporteur), 'The role of national parliaments in the European Union and more specifically in the ESDP - a contribution from the Assembly to the Convention,' Document A/1778, 4 juni 2002. Armand De Decker (de voorzitter van de Raad van de WEU) maakte in april 2004 nog een opmerking over de afwezigheid van nationale parlementen in het Europese militaire proces: "De nationale parlementen ondervinden moeilijkheden bij het verkrijgen van over het besluitvormingsproces rond het Europese Veiligheids en Defensiebeleid (ESDP) op Europees niveau." ISIS-Europe conference on "Tackling the 'Double Democratic Deficit' and Improving the Accountability of ESDP", Brussel, 29 april 2004.

⁴ 'Een veiliger Europa in een betere wereld,' Javier Solana (Secretaris-Generaal van de Europese Unie, Hoge Vertegenwoordiger voor het gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid), Europese Raad Thessaloniki, 20 juni 2003 en de definitieve tekst van 12 december 2003.

⁵ Zie voor de taken van dit agentschap: European Defence Agency (EDA): Vacancy notice EDA/A/2004/053 (<http://www.antenna.nl/amokmar/pdf/VN053IndPrincOff041108.pdf>).

⁶ Zie voor een overzicht hiervan: Tabel 8: 'Distribution of total defence expenditures by category,' <http://www.nato.int/docu/pr/2003/table5.pdf>.

- ⁷ Gnesotto et al, 'European Defence; a proposal for a White Paper,' ISS mei 2004, p. 118. Van deze 42 miljard euro is 19 miljard gereserveerd voor 225 A400M transport vliegtuigen waarvan er al 180 zijn besteld. Het rapport noemt ook toekomstige uitgaven: "Concluderend, zullen de Unie en de lidstaten meer middelen in moeten zetten voor de over het algemeen niet afdoende gefinancierde veiligheids- en militair gerelateerde ruimtevaartprogramma's. In het bijzonder zullen inlichtingen satellieten de mogelijkheden en samenhang voor EU-instituten om zware operaties te plannen en uit te voeren aanzienlijk vergroten," p. 116.
- ⁸ Zie bijvoorbeeld: Per M. Martinsen, 'The European Security and Defence Policy (ESDP) – a Strategic Culture in the Making?' Paper prepared for the ECPR Conference Section 17 Europe and Global Security Marburg, 18-21 september 2003.
- ⁹ "Het zou goed zijn als de discussie over het Europese leger meer werd gevoerd aan de hand van scenario's en de kosten die deze met zich mee brengen," stelt Kees Kalkman. Zie: VD AMOK, nr. 4, 2004, p.31.
- ¹⁰ Gordon Adams, Guy Ben-Ari, John Logsdon, Ray Williamson, 'Bridging the Gap; European C4ISR Capabilities and Transatlantic Interoperability,' The George Washington University, oktober 2004, p. 144; en Gopal Ratham, 'Report: U.S.-Europe Tech Gap Less Than Expected,' Defense News 20 oktober 2004.
- ¹¹ Paul Burkholder (Samenstelling tabellen), 'Military vs. Social Spending; Warfare or Human Welfare,' Economists Allied for Arms Reduction (ECAAR), 2004.
- ¹² De Control Arms Campagne stelt: "Buitensporige of onnodige wapenaankopen doen een beroep op sociale en economische middelen die ontwikkelingslanden zich niet kunnen veroorloven. Artikel 51 van het VN-handvest erkent dat iedere staat het recht heeft op collectieve en individuele zelfverdediging. Echter, het VN-handvest eist eveneens dat alle lidstaten 'universele eerbiediging en inachtneming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden voor allen' bevorderen om 'hogere levensstandaarden, volledige werkgelegenheid en voorwaarden voor economische en sociale vooruitgang en ontwikkeling' te bevorderen (Artikelen 1, 55 and 56) en 'de totstandkoming en de handhaving van de internationale vrede en veiligheid te bevorderen op een wijze waarbij een zo gering mogelijk deel van wat de wereld aan mensen en middelen te bieden heeft wordt uitgetrokken voor bewapening,' (Artikel 26). 'Guns or Growth?,' Control Arms Campaign, juni 2004.
- ¹³ 'Making Europe's Defence Industry Work,' 14 juli 1997 (<http://defence-data.com/page788.htm>).
- ¹⁴ <http://www.occar-ea.org>
- ¹⁵ Spain Joins Europe's Procurement Agency,' Defense News 10 januari 2005, p. 3.
- ¹⁶ Richard Aboulafia, 'Military Transport Market Grows,' Aviation Week & Space Technology, 1 maart 2004.
- ¹⁷ In mei 2003 werden 180 A400M luchttransportvliegtuigen besteld door zeven NAVO-landen: 60 door Duitsland; 50 door Frankrijk; 27 door Spanje; 25 door het Verenigd Koninkrijk; 10 door Turkije; 7 door België; en 1 door Luxemburg. (<http://www.airbusmilitary.com/pressrelease.html#262005>; en <http://www.airforce-technology.com/projects/fla/>).
- ¹⁸ Dit laatste land tekende al een contract ter waarde van 750 miljoen euro. Zie: 'EADS welcomes South Africa's intention to become an A400M partner,' Amsterdam/Pretoria, 15 december 2004 (<http://www.eads.net/frame/lang/en/1024/content/OF00000000400004/4/65/33303654.html>); en 'Airbus Military Signs Agreement With First Export Nation,' In maart 2003 melden stafleden van Airbus en de Franse industrie al dat Australië, Canada, Noorwegen en Zweden elk een aanschaf van 6 tot 10 vliegtuigen overwogen. Zie: Richard Aboulafia (Teal Group), 'A400M: Out of the woods?,' Aerospace America, July 2003, <http://www.aiaa.org/aerospace/Article.cfm?issuetocid=374&ArchiveIssueID=40>. In

januari 2005 werd bovendien gemeld dat er gesprekken gaande waren met Maleisië. Zie 'Malaysia Might Order Airbus A400M: CASA President,' 24 januari 2005. (<http://www.eads.com/frame/lang/de/1024/content/OF00000000400003/8/51/33303518.html>).

¹⁹<http://www.mod.uk/issues/edi/index.htm>

²⁰Rapport over een seminar: 'The Framework Agreement On European arms industry co-operation,' Swedish Parliament Building, 24 november 2000; Kathleen Miller en Theresa Hitchens, 'European Accord Threatens to Lower Export Controls,' Basic Papers no. 33, August 2000; en Sybille Bauer, 'Defence Industry Restructuring: Negotiations continue,' European Security Review, juli 2000.

²¹'International Co-operation,' voor het laatst bijgewerkt op 17 november 2004 (<http://defind.se/europageng.htm>).

²²Zoals bijvoorbeeld de Declaration of Principles tussen de Verenigde Staten en Nederland, die werd getekend in maart 2002: 'Declaration of Principles (DoP) between the Netherlands and US,' http://www.mindef.nl/nieuws/parlement/brieven/120302_declaration.html. Zie voor een voorbeeld leveranties van Philips aan Israël (<http://www.antenna.nl/amokmar/persbericht310304Philips.html>).

²³Zie noot 5.

²⁴http://europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/sanctions/codeofconduct.pdf

²⁵Amnesty International, 'A Catalogue of Failures; G8 Arms Exports and Human Rights Violations', 19 mei 2003; en Amnesty International, 'Undermining Global Security; The European Union's Arms Exports,' 2004. www.amnesty.org.

²⁶Zie noot 22.

²⁷Minister Bot stelde dat Europa een economische, politieke en militaire supermacht moet worden. Raymond van den Boogaard 'Bot: Europa moet grootmacht worden,' NRC-Handelsblad, February 16, 2005.

De Campagne tegen Wapenhandel is een stichting die (Nederlandse) wapenexporten aanklaagt. Te vaak komen wapens terecht in landen die in of op de rand van oorlog verkeren, of waar mensenrechten stelselmatig worden geschonden. Wapenaankopen gaan dikwijls ten koste van nuttiger investeringen zoals die in gezondheidszorg en onderwijs. Wij richten ons op onderzoek, informeren pers en politiek, zetten campagnes op en voeren geweldloze acties.

Campagne tegen Wapenhandel
Anna Spenglerstraat 71
1054 NH Amsterdam
020-6164684
www.stopwapenhandel.org

7 argumenten

TEGEN deze Europese Grondwet

1. De Grondwet bekrachtigt een organisatie (het Europees Defensieagentschap) die de wapenindustrie moet stimuleren, terwijl van wapenexportcontrole in de Grondwet nergens sprake is.
2. Via een achterdeur wordt een versoepeling van het wapenexportbeleid de Grondwet binnengehaald. Het Europees Defensieagentschap gaat namelijk een overeenkomst (het Framework Agreement) in zijn takenpakket opnemen die leidt tot versoepeling van exportnormen en die de geheimhouding van exportgegevens vergroot.
3. De Europese Conventie, die aan de basis stond van de Grondwettekst, heeft voor de defensieparagrafen wel militairen en de wapenindustrie om advies gevraagd maar geen verklaarde tegenstanders van een militair Europa.
4. Met deze Grondwet worden lidstaten van de Europese Unie verplicht hun militaire capaciteiten te vergroten, met het oog op ondermeer gewapend ingrijpen buiten de EU.
5. De Grondwet versterkt niet alleen de militaire rol van Europa, maar creëert ook een nieuwe bron van inkomsten voor de wapenindustrie: subsidies voor militair onderzoek en wapenprojecten. De invloed van de militair-industriële lobby daarop is schrikbarend groot.
6. De Grondwet vermindert de democratische controle op militaire politiek. De invloed van de nationale parlementen en het Europees Parlement op het buitenlandse en defensiebeleid wordt daardoor minimaal.
7. Deze Grondwet staat militaire interventies zonder VN-mandaat toe. Handelen "overeenkomstig de beginselen van het handvest van de Verenigde Naties" zoals een artikel luidt, laat alle ruimte om die richtlijnen naar eigen goeddunken te interpreteren.